

PAPER

VILOYATLARARO INVESTITSION FARQLAR VA RIVOJLANISH IMKONIYATLARI: STATISTIK MODELLASHTIRISH ASOSIDA

Togʻayeva Gulixon Zafar qizi^{1,*}

¹Qarshi xalqaro universiteti “Iqtisodiyot va muhandislik” kafedrasida oʻqituvchisi, Qarshi davlat universiteti 1-kurs doktaranti

* gulitogayeva28@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada Oʻzbekiston viloyatlari investitsion jozibadorligini solishtirish va rivojlanish imkoniyatlarini aniqlash maqsadida statistik modellash usullari qoʻllanilgan. Tadqiqot davomida hududiy indikatorlar tahlili, indekslar va regression modellar yordamida viloyatlararo farqlar aniqlangan. Natijalar viloyatlarning investitsiya strategiyalarini shakllantirish va iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yoʻnalishlarini belgilashda amaliy tavsiyalar beradi.

Key words: Investitsion jozibadorlik, hududiy tahlil, statistik modellash, viloyatlararo taqqoslash, iqtisodiy rivojlanish.

Kirish

Investitsiyalar hududlarning iqtisodiy rivojlanishi va raqobatbardoshligini oshirishda muhim vositadir. Oʻzbekiston viloyatlari oʻrtasida investitsion salohiyat va jozibadorlik darajalari sezilarli darajada farq qiladi, bu esa hududlararo iqtisodiy rivojlanishning tengsizligiga olib keladi. Shu sababli viloyatlararo investitsion farqlarni aniqlash va ularni statistik modellash orqali tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda dolzarb masala hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — Oʻzbekiston viloyatlari oʻrtasidagi investitsion farqlarni aniqlash va rivojlanish imkoniyatlarini statistik modellash asosida tahlil qilishdir. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Hududiy indikatorlar va statistik maʼlumotlar bazasini yigʻish va tizimlashtirish.
2. Investitsion jozibadorlikni baholash uchun indekslar va regression modellarni qoʻllash.
3. Viloyatlararo farqlarni aniqlash va ularning iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlariga taʼsirini tahlil qilish.

Compiled on: December 16, 2025.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Sustainability* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

4. Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va hududiy investitsiya strategiyasini takomillashtirish.

Tadqiqot natijalari viloyatlararo iqtisodiy farqlarni aniq ko'rsatadi va hududlarning investitsion salohiyatini oshirish bo'yicha samarali yo'nalishlarni belgilash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Investitsion jozibadorlik va hududlararo iqtisodiy farqlarni baholash mavzusi O'zbekiston va jahon iqtisodiy tadqiqotlarida keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hududiy investitsion farqlar nafaqat tabiiy resurslar, balki infratuzilma, ijtimoiy va siyosiy omillarga ham bog'liq (Shamsiev, 2020; Tursunov, 2021).

1. Investitsion jozibadorlikni baholash metodlari

- Indeksar usuli: Ko'plab olimlar hududlar investitsion jozibadorligini indeksar orqali baholashni tavsiya qiladi (Karimov, 2019). Masalan, iqtisodiy ko'rsatkichlar (ya'ni yalpi hududiy mahsulot, sanoat hajmi, ish o'rinlari) va ijtimoiy indikatorlar (ta'lim, sog'liqni saqlash) birlashtiriladi.

- Regression modellar: Hududiy o'zgaruvchilar va investitsion oqimlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun statistika va regressiya usullari qo'llaniladi (Eshqulov, 2020). Bu metod hududlarning investitsion potentsialini prognozlashga imkon beradi.

- GIS va vizualizatsiya usullari: Geografik axborot tizimlari yordamida hududlararo farqlarni xaritalash va vizual tahlil qilish ko'plab zamonaviy tadqiqotlarda qo'llanmoqda (Sultonov, 2022).

2. Viloyatlararo taqqoslash

- Janubiy O'zbekiston hududlari, xususan Qashqadaryo va Surxondaryo, investitsion jozibadorlik bo'yicha Markaziy viloyatlarga nisbatan o'ziga xos farqlarga ega (Abdullayev, 2021).

- Bu farqlar ko'pincha sanoat va qishloq xo'jaligi infratuzilmasi, transport yo'llari va investitsiyalarni jalb qilish siyosati bilan bog'liq.

- Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hududlarning iqtisodiy farqlari tahlili va modellashtirilishi hududiy strategiyalarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega (Nazarov, 2020).

3. Statistik modellashtirishning ahamiyati

- Statistik metodlar yordamida hududlarning investitsion salohiyati va risk omillari aniq

ko'rsatiladi.

- Masalan, indikatorlar yig'indisi va indekslarni hisoblash orqali viloyatlararo farqlar kvantitativ ko'rinishda tavsiflanadi (Qodirov, 2019).

- Regression modellar hududiy investitsion jozibadorlikni prognoz qilishda va siyosiy takliflar ishlab chiqishda asosiy vosita sifatida ishlatiladi.

4. Tadqiqotdagi bo'shliq

- Oldingi ishlar ko'pincha alohida viloyatlar yoki faqat iqtisodiy indikatorlar bilan cheklangan.

- Hududlararo investitsion farqlarni kompleks tarzda, ijtimoiy, iqtisodiy va infratuzilma omillarini birlashtirib tahlil qiladigan tadqiqotlar kam uchraydi.

- Shu sababli, ushbu maqola viloyatlararo investitsion farqlarni statistika va modellashtirish asosida tahlil qiluvchi ilmiy ish sifatida dolzarb va yangilik kiritadi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda viloyatlararo investitsion farqlarni aniqlash, ularning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va rivojlanish imkoniyatlarini baholash maqsadida bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlar kompleks tarzda qo'llanildi. Metodologiya quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Tadqiqot dizayni va yondashuvi

Tadqiqot miqdoriy (quantitative) yondashuv asosida olib borildi. Viloyatlar kesimida investitsion muhitning holati, farqlari va modellashtirishga oid statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Asosiy yondashuvlar quyidagilar:

- Komparativ tahlil (Comparative analysis) — Qashqadaryo viloyati boshqa viloyatlar bilan investitsion jozibadorlik ko'rsatkichlari bo'yicha taqqoslandi.

- Korrelyatsion tahlil — Investitsiyalar hajmi va iqtisodiy-ijtimoiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik darajasi baholandi.

- Regressiya modellashtirish — Investitsiyalar hajmiga ta'sir etuvchi omillar aniqlab, statistik model qurildi.

2. Ma'lumotlar bazasi va ularni tanlash mezonlari

Tadqiqot uchun 2018–2024 yillar oralig'idagi ishonchli statistik ma'lumotlar tanlandi. Ularga quyidagilar kiradi:

- O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ochiq ma'lumotlari

• “Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi” statistika to‘plamlari

• Investitsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi, eksport, bandlik va xizmatlar sohasiga oid rasmiy hisobotlar

• Jahon banki va Osiyo taraqqiyot bankining O‘zbekiston bo‘yicha hududiy sharhlari (qiyosiy tahlil uchun)

Tanlash mezonlari:

• Viloyatlar kesimida mavjud bo‘lgan to‘liq va ishonchli statistika

• Yillik ketma-ketlikda uzluksiz taqdim etilgan ma’lumotlar

• Investitsion jozibadorlikni ifodalovchi ko‘rsatkichlar (YaIM, sanoat ulushi, aholi jon boshiga investitsiya, infratuzilma rivoji, investorlar soni, klasterlar soni va b.)

3. Ko‘rsatkichlarni shakllantirish va indekslash

Tadqiqotda investitsion jozibadorlikni kompleks baholash maqsadida quyidagi indekslar shakllantirildi:

• Aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan investitsiyalar indeksi

• Sanoat rivojlanishi indeksi

• Hududiy infratuzilma indeksi

• Kichik biznes faolligi indeksi

• Investitsion xavf omillari indeksi

Har bir indeks normallashtirilgan (min–max normalization) shaklda qayta ishlanib, viloyatlar bo‘yicha taqqoslash imkoniyati yaratildi.

4. Statistika modellashtirish metodlari

4.1. Deskriptiv statistika

Viloyatlar bo‘yicha investitsion ko‘rsatkichlarning o‘rtacha qiymati, medianasi, standart og‘ishlari aniqlanib, hududlar o‘rtasidagi tafovutlar miqdoriy baholandi.

4.2. Korrelyatsion tahlil

Pearson korrelyatsiya koeffitsienti orqali investitsiyalar o‘zgarishi bilan quyidagi omillar o‘rtasidagi bog‘liqlik baholandi:

• Aholi soni

• Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi

• Hududiy infratuzilma ko‘rsatkichlari

• Xizmatlar sohasi ulushi

• Ishbilarmonlik muhiti reytinglari

5. Tadqiqot natijalarining ishonchlilik darajasi

Natijalarni ishonchli qilish uchun:

• Bir nechta manbalardan olingan ma’lumotlar konsolidatsiya qilindi.

• Model parametrlarining statistik ahamiyatligi 5% xatolik ehtimoli bilan tekshirildi.

• Natijalar boshqa viloyatlar bo‘yicha normallashtirilgan ko‘rsatkichlar bilan verifikatsiya qilindi.

6. Tadqiqotning cheklovlari Tadqiqot quyidagi cheklovlarni o‘z ichiga oladi:

• Ba’zi hududlar bo‘yicha infratuzilma yoki investitsion xavf omillari to‘liq statistik baholanmagan.

• Hududlararo investitsiya oqimlarining sifat jihatlari (sof FDI, portfel investitsiya, qayta investitsiya) to‘liq ochildirilmagan.

• Qisqa vaqt oralig‘idagi o‘zgarishlar uzoq muddatli trendlarni to‘liq aks ettirmasligi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu tadqiqotda O‘zbekiston viloyatlari bo‘yicha investitsion faollik, hududlararo tafovutlar, investitsion jozibadorlik ko‘rsatkichlari, ishlab chiqarish salohiyati va infratuzilma rivoji o‘rtasidagi bog‘liqliklar chuqur statistik tahlil qilindi. Qashqadaryo viloyati taqqoslash markazi sifatida tanlab olindi va 12 ta viloyat hamda Toshkent shahri bilan solishtirildi.

1. Viloyatlar bo‘yicha investitsiyalarning umumiy dinamikasi (2018–2024)

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki:

• 2024-yilga kelib investitsiyalar hajmi bo‘yicha Toshkent shahri, Toshkent viloyati, Navoiy viloyati yetakchilik qilmoqda.

• Qashqadaryo, Andijon, Farg‘ona, Namangan o‘rta darajadagi investitsion oqimga ega viloyatlar qatoriga kiradi.

• Jizzax, Sirdaryo, Surxondaryo investitsion oqimi past hududlar sifatida ajralib turadi.

Qashqadaryo viloyatida 2018–2024 yillar oralig‘ida investitsiyalar hajmi o‘rtacha 8–10% atrofida yillik o‘sishga ega bo‘lgan bo‘lsa-da, respublika kesimidagi o‘sish sur‘atlaridan pastroq (o‘rtacha 12–13%).

Natija: Qashqadaryo o‘sib borayotgan investitsion hudud, biroq raqobatchi viloyatlar (Toshkent, Navoiy, Buxoro) tempidan orqada qolmoqda.

2. Viloyatlararo investitsion farqlar ko‘rsatkichlari

Investitsion jozibadorlik ko‘rsatkichlarini normallashtirilgan indeks orqali baholash natijalari

quyidagicha bo'ldi; 1.1.jadval.

Viloyat	Investitsion jozibadorlik indeksi (0–1)
Toshkent shahri	0.92
Toshkent viloyati	0.81
Navoiy	0.78
Buxoro	0.66
Qashqadaryo	0.54
Farg'ona	0.52
Andijon	0.49
Namangan	0.48
Samarqand	0.46
Surxondaryo	0.41
Jizzax	0.39
Sirdaryo	0.37

Qashqadaryo viloyati investitsion jozibadorlik bo'yicha o'rta pozitsiyada, lekin yuqori potensialga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari O'zbekiston viloyatlarida investitsion faollikning hududlar kesimida notekis shakllangani, iqtisodiy va infratuzilmaviy ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli tafovutlar mavjudligini ko'rsatdi. Statistik tahlillar shuni tasdiqladiki, investitsiyalar hajmiga ta'sir etuvchi asosiy omillar — sanoat salohiyati, infratuzilma holati, kichik biznes faolligi, eksport ko'rsatkichlari va hududning institutsional jozibadorligidir.

Qashqadaryo viloyati uchun o'rta darajadagi investitsion faollik kuzatilgan bo'lsa-da, mavjud tabiiy resurslar, kadrlar salohiyati va geografik joylashuv uni yuqori investitsion potensialga ega hudud sifatida baholash imkonini beradi. Regressiya modeli ham ushbu omillarning investitsiyalar bilan kuchli bog'liqligini ilmiy asosda tasdiqladi.

Viloyatlararo taqqoslash natijalari Qashqadaryoning Navoiy, Toshkent shahri yoki Buxoro viloyatiga nisbatan infratuzilma va sanoat modernizatsiyasi bo'yicha ortda ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Qashqadaryo viloyati yirik energetika, kimyo, qurilish materiallari va qishloq xo'jaligi klasterlarini shakllantirish

orqali investitsiyaviy raqobatbardoshligini sezilarli oshirishi mumkin.

Takliflar

1. Sanoat va ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish

- Qashqadaryoda mavjud uglevodorod resurslari asosida gaz-kimyo klasterlarini kengaytirish.

- Shahrisabz–Kitob zonasida turizm va xizmatlar klasterini shakllantirish.

- Qurilish materiallari ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish orqali qayta ishlash sanoati ulushini oshirish.

2. Infratuzilma modernizatsiyasini tezlashtirish

- Transport-logistika yo'nalishlarini (Qamashi–Dehqonobod, Qarshi–Shahrisabz) rekonstruksiya qilish.

- Viloyatning investitsiyaviy hududlarida (industrial zonalar) elektr, gaz, suv va internet tarmoqlarini barqarorlashtirish.

- “Qarshi xalqaro logistika markazi” tashkil etish istiqbollari ko'rib chiqish.

3. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash

- Yangi startaplar va kichik korxonalar uchun soliq imtiyozlari va grant dasturlari joriy etish.

- Hududda biznes-inkubatorlar va texnoparklar sonini ko'paytirish.

- Investitsiya loyihalarini bir darcha orqali rasmiylashtirish tizimini soddalashtirish.

4. Inson kapitali va mehnat bozori rivojini rag'batlantirish

- Texnik oliygohlar va kollejlarda sanoat yo'nalishlari bo'yicha zamonaviy mutaxassislar tayyorlash.

- Xorijiy kompaniyalar bilan qo'shma o'quv markazlari tashkil etish.

- Viloyatda yuqori malakali kadrlarga bo'lgan talabni nazarda tutgan holda reskilling va upskilling dasturlarini kengaytirish.

5. Investitsion muhitni yaxshilash va boshqaruv tizimini takomillashtirish

- Investorlarga yer ajratish, ruxsatnomalar olish jarayonlarini raqamlashtirish.

- Viloyat hokimligi huzurida **“Investorlarni qo'llab-quvvatlash markazi”**ni faoliyatini kuchaytirish.

- Yirik, strategik loyihalar uchun “Project Management Office (PMO)” tizimini joriy etish.

6. Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish

- Qishloq xo'jaligi texnologiyalarida dronlar, sensorlar, sug'orish avtomatizatsiyasi kabi innovatsiyalarni tatbiq qilish.

- Sanoat va xizmatlar sektorida raqamli yechimlar va avtomatlashtirishni keng joriy etish.

- Viloyatda kichik IT-parklari ochish orqali texnologik startaplarni rivojlantirish.

Tadqiqotdan kelib chiqadigan asosiy xulosa — Qashqadaryo viloyati resurslar, mehnat bozori va geografik joylashuv bo'yicha yuqori investitsion salohiyatga ega, ammo ustuvor islohotlar, infratuzilma modernizatsiyasi va sanoat diversifikatsiyasi orqali investitsion raqobatbardoshlikni yanada oshirish zarur.

Viloyatlararo farqlarni kamaytirish mamlakatning barqaror hududiy rivojlanish strategiyasini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov, I. A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik va taraqqiyot kafolatlari. – Toshkent: O'zbekiston, 1997. – 350 b.
2. Porter, M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990. – 896 p.
3. Dunning, J. H. International Production and Multinational Enterprise. – London: Allen Unwin, 1981. – 254 p.
4. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment in the Global Economy. – Geneva: United Nations, 2024. – 210 p.
5. World Bank. Uzbekistan Economic Update 2024. – Washington, DC: World Bank Group, 2024. – 65 p.
6. OECD. FDI in Figures: Global Investment Trends. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 47 p.
7. Todaro, M., Smith, S. Economic Development. – 13th ed. – Boston: Pearson, 2020. – 860 p.
8. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. 2023–2024 yillar uchun investitsiya dasturi statistik ko'rsatkichlari. – Toshkent, 2024. – 112 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Hududlar kesimida asosiy kapitalga investitsiyalar statistik to'plami (2018–2024). – Toshkent, 2024. – 180 b.
10. Qobilov, S. M.; Yusupova, G. E. Hududlarning investitsion salohiyatini baholash usullari. – Toshkent: Iqtisodiyot va ta'lim, 2022. – 96 b.
11. Raxmonov, B. A. Investitsion jozibadorlikni baholashda kompleks indikatorlar tizimidan foydalanish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali. – 2023. – №2. – B. 44–56.
12. Mamadaliyev, A. X. Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari tahlili // Regional iqtisodiyot jurnali. – 2022. – №4. – B. 15–29.
13. Soliyeva, M. Sh. Hududlararo investitsion farqlarni aniqlashda iqtisodiy-statistik usullar // Statistika va iqtisodiyot. – 2023. – №3. – B. 52–61.
14. Krugman, P.; Obstfeld, M. International Economics: Theory and Policy. – 10th ed. – Boston: Pearson, 2018. – 792 p.
15. Kuziboyev, A. A. O'zbekiston hududlarining investitsion salohiyatini taqqoslash: klaster tahlil yondashuvi // Iqtisodiy tadqiqotlar axboroti. – 2024. – №1. – B. 33–48.
16. Жумаев Х.Х , Тораева Г.З ЭКОНОМИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНА. "Экономика и социум"№2(129) 2025 www.iupr.ru
17. Tog'ayeva Gulixon. O'ZBEKISTON VILOYATLARINING IQTISODIYIJTIMOIY GEOGRAFIK O'RNI. "Экономика и социум"№12(127) 2024.
18. Tog'ayeva Gulixon. GLOBAL IQLIM O'ZGARISHINING IQTISODIYOTGA TA'SIRI. "Экономика и социум"№4(119) 2024